

siva- og Borgartingsloven ikke kjender mere end tre og Gulatingsloven kun fire samfundsklasser, opfører Frostatingsloven hele fem: lendermand, hauld, aarbaaren mand, leysing og leysings søn samt rekstegn (en mellemting mellem aarbaaren og leysing, som ikke fandtes i de andre dele af landet). Dette vil med middelalderens maalestok for øie sige, at Trøndelagen havde de mest udviklede samfundsforhold i Norge, Viken og Oplandene de mindst udviklede. Oplysende i samme retning er ogsaa en liden bestemmelse, som kun findes i den ældre Frostatingslov¹⁾: „Hvis en mand dræber en *kofanrakki* (d. e. skjødehund), skal han bøde 12 øre; men det regnes for en *kofan*, hvis man kan tage med haanden om hundens hals, saaledes at fingrene slutter sammen. Men 6 øre skal man bøde for en mynde og en halv mark for en jagthund eller kvæghund.“ Det maa dog være tegn paa en udviklet, eller kanske snarere paa en overforfinet kultur, at man for drabet paa en skjødehund maatte bøde det samme som for en træl, 12 øre.

I.

HANDELEN I NIDAROS INDTIL HAAKON HAAKONSSØNS REGJERING.

Med civilisationen fulgte de større krav og de større livsfornødenheder, som ikke kunde tilfredsstilles i landet selv, den første betingelse for al handel og omsætning. Alt længe før Olaf Trygvessøns tid maa byen have været en slags handelsplads, hvor kjøbmænd havde sine boder; og hvor bønderne satte stævne og holdt marked. Tjodrek munk fortæller saaledes om byens grundlæggelse: „Han (d. e. Olaf) drog til et sted, som kaldes Nidaros, hvor der dengang kun var nogle faa kjøbmandsboder.“²⁾ Af den allerstørste økonomiske betydning for Nidaros maatte det naturligvis være, at byen saa snart efter sin grundlæggelse kom til at rumme Nordens fornemste helligdom, St. Olafs skrin. Derved blev byen i rang og anseelse Norges utvivlsomt første stad, sædet

¹⁾ Norges gamle love I s. 234 (Fl. X 24).

²⁾ Profectus est in locum, qui dicitur Nidrosiensis, ubi tunc quidem pauculae domus negotiatorum habebantur, kap. 10.

for landets konge og senere for dets erkebiskop. Skarer af fremmede, baade inden- og udenlandske, mest danske og svenske, men ogsaa Englændere, Tyskere og Slaver, valfartede hvert aar til Nidaros og bragte liv og rørelse og handelsomsætning til byen. Allerede Adam af Bremen, som skrev omtrent en menneskealder efter Olafs død, fortæller om de mangfoldige mennesker, der „fra fjerne lande strømmer til *Trondemnis*, Nordmændenes hovedstad.“¹⁾ Nidaros blev saaledes lige fra sin første tid det økonomiske midtpunkt for det nordlige Norge, ja i det 11te og helt ind i det 12te aarhundrede kanske for hele Norge. Byens egentlige opland var Trøndelagen, Namdalen og Nordmøre, hvorhen vi af en gildeskraa fra omkr. 1200²⁾ kan se, at Nidaros's borgere stadig seilede, og hvor erkebiskopen eiede fiskevær, bl. a. Grip.³⁾ Ogsaa i Lofotfisket maa byen ligefra begyndelsen af have taget megen del. Erkebiskopen og mange præster i Nidaros havde bl. a. store indtægter fra Lofoten, som væsentlig betaltes i fisk; derved blev de nødvendig drevne til at være fiskehandlere. Hvor stor Nidaros's deltagelse i Lofotfisket alt tidlig var, kan vi se af en fortælling i Sverres saga⁴⁾ fra 1177, hvor Sverre ved *Rauðabjörg* (i Stadsbygden) mødte 50 handelsfartøier, som var komne fra Lofotfisket, og som skulde til Nidaros eller bygderne deromkring.

Indover i landet gik der alt paa Haakon den godes tid en handelsvei til Jemteland,⁵⁾ ja vel helt ind i Sverige. Nidarosborgerne og i det hele folk fra Trøndelagen besøgte vistnok stadig markederne i Jemteland; thi den ældre Frostatingslov har bestemmelser om naar folk farer i kjøbstævne til Fræsey (nu Frøsø i Jemteland ligeoverfor Østersund⁶⁾).

Udenfor landet stod Nidaros lige fra sin første tid i forbindelse med Island og Grønland. Om Grønlandshandelen mangler vi dog indtil det 14de aarhundrede alle detailoplysninger. Utallige gange fortæller

¹⁾ Adami Gesta Hammaburgensis ecclesie Pontiff. lib. IV cap. 32 og lib. II cap. 59, sml. L. Daae „Norges Helgener“, s. 22 ff.

²⁾ Udg. af prof. G. Storm i Sproglig-historiske studier, tilegnede prof. Unger (s. 218).

³⁾ Diplomatarium Norvegicum.

⁴⁾ Fornmanna sögur VIII s. 40 kap. 15, efter velvillig meddelelse af prof. Rygh, hvem jeg har at takke for flere værdifulde oplysninger til denne afhandling.

⁵⁾ Heimskringla (Ungers udg.) s. 391.

⁶⁾ N. G. L. I s. 204 (Fl. VII 27).

derimod sagaerne om Islændinger, der kom til Nidaros paa Olaf Trygvessøns, Jarlernes og Olaf den Helliges Tid. „Islandsfarerne“ (saa kaldtes de skibe, som gik i fart mellem Island og Norge) kom i almindelighed til Nidaros om høsten og seilede derfra igjen om vaaren. „*Kristni* saga“¹⁾ fortæller saaledes: „Da kong Olaf (Trygvessøn) havde kristnet Haalogaland, kom han om høsten tilbage til Nidaros; da laa der mange Islandske mænd der, som raadede for skibe“, og om en vaar paa Olaf den Helliges tid beretter *Heimskringla*:²⁾ „Da gjorde Islandsfarerne sig færdige til at seile fra Nidaros.“ Hvor livlig forbindelsen mellem Island og Nidaros ogsaa senere var, kan man se af, at den ældre Bylov, der som bekjendt er skreven for Nidaros, har særskilte bestemmelser for det tilfælde, at en Islænding døde i en mands hus.³⁾ Mod slutningen af det 11te aarhundrede hørte Islands selvstændige handel og skibsfart for en stor del op, og Nordmændene begyndte at forsyne øen med de varer, den trængte. Ogsaa i denne handel tog Nidaros megen del — baade erkebiskopen og borgerne —, saaledes at endog i det 14de aarhundrede de fleste Islandshandlere hørte hjemme i Nidaros og ikke i Bergen.⁴⁾

Norge har lige fra Vikingetiden af stadig staaet i betydelig og livlig handelsforbindelse med de Britiske øer, især med England.⁵⁾ Bergen blev tidlig hovedsædet for denne handel. Først efter oprettelsen af erkesædet, et saare vigtigt moment i Nidaros's økonomiske historie, var det at Nidaros kom i forbindelse med England. Af Henrik 2, sagtens i 1181, da erkebiskop Eysteinn opholdt sig i England, fik erkebiskopen af Nidaros tilladelse til hvert aar toldfrit at udføre en skibsladning korn og andre levnetsmidler fra England. Dette privilegium blev stadig fornyet: af Richard 1 og Johan Uden Land, af Henrik 3's formyndere i 1222 og af Henrik 3 selv i 1241.⁶⁾ Det var dog først henimod midten af det 13de aarhundrede, at Englandshandelen be-

1) *Kristnisaga* k. 10 (*Biskupasögur* I s. 18).

2) *Heimskr.* s. 261 (*Olaf den Helliges saga*, k. 58).

3) *N. G. L.* I s. 328.

4) Se herom senere.

5) Se min afhandling „Handelen mellem Norge og England“ i *Historisk Tidsskrift* 3 R. IV.

6) *Rotuli litterarum patentium* s. 222—223 og *Aktstykker* fotograferede i England af stiftsarkivar Koren, n. 4 og 19.

gyndte at faa sin store betydning ogsaa for Nidaros. Før den tid var forbindelsen vistnok kun løs og mere tilfældig.

I de første aarhundreder efter Nidaros's grundlæggelse tog borgerne liden eller ingen del i handelen i det store. De havde ikke den nødvendige kapitalstyrke, og fremforalt manglede de norske bymænd den sammenslutningens aand, som gjorde borgerne rundt om i Nord-Europa, i Tyskland, i Nederlandene og Frankrige saa sterke og mægtige og derigjennem saa velhavende og rige. Det norske statssamfund i middelalderen var et aristokratisk bondesamfund, hvor alt afhang af forholdet til jorden, grupperet i ætter og klaner fra lendermanden og ned til den frigivne og trællen. Kun adelsmanden havde formue nok til at drive handel. Og helt ind i det 14de aarhundrede var det, kan vi se, almindeligt at stormændene eiede skibe og drev handel paa udlandet. Senere kom ogsaa geistligheden til, alt eftersom dens magt og rigdomme voksede. Dens store indtægter i raaprodukter bragte nødvendigvis de store geistlige stiftelser til at drive handel. Ikke mindst var dette tilfældet i Nidaros, hvor i den første tid vistnok næsten al handel var i geistlighedens hænder. Bymanden, som ikke stod i noget forhold til jorden, havde ingen plads i det norske samfund; han maatte erobre sig sin stilling, og dette tog tid. Anderledes var det rundt om i Europa, hvor lensvæsenet havde vundet indpas, og hvor hver stand sluttede sig sammen til en enhed med fælles formaal og fælles interesser. De borgere, som i det 11te og 12te aarhundrede fandtes i Norges byer, var kun haandværkere og smaakjøbmænd, høkere og kramhandlere. Tidlig gjorde dog strømninger fra Europa sig gjældende, helt op til Nidaros. Gilderne var i Europa det første tegn paa at borgerne havde sluttet sig sammen og begyndt at forstaa sin stilling. Olaf Kyrre, som gjorde saa meget for at bringe Norge i forbindelse med Vesteuropas kultur, grundede ogsaa, efter hvad sagaen fortæller, „Miklegildet“ (ogsaa kaldet „Korsets gilde“) i Nidaros. Dets store klokke „*Bœjarbót*“ kaldte borgerne til møde, og i dets hal blev lagtinget holdt¹⁾. Senere fik Nidaros ogsaa et haandværkergilde og muligens endnu flere gilder.

Allerede i begyndelsen af det 12te aarhundrede maa Nidaros være

1) *Heimskr.* s. 629 (*Olaf Kyrres saga* k. 2); *N. G. L.* II s. 188, variant 18; sml. *Langes Klosterhistorie* og prof. G. Storm i „*Sproglig historiske Studier* til-egnede prof. Unger“, s. 225 f.

bleven en temmelig betydelig handelsstad; derom vidner bl. a. kong Eysteins havneanlæg ved Agdanes ved indløbet til Trondhjemsfjorden¹⁾. Og i 1177 møder vi de første tegn til en handel i det store af Nidaros's borgere²⁾. Sverre mødte ved *Rauðabjörg* (i Stadsbygden) 50³⁾ handelskibe. „Men kongen vilde ikke binde an med dem; thi det var alt sammen kjøbmænd, som var komne fra Vaage. Men kong Sverre vilde aldrig gjøre nogen handelsmand men“. Dog er det egentlig først fra Haakon Haakonssøns tid, at en virkelig norsk handelsstand skriver sig. I den ældre Bylov, der — som nævnt — er skreven for Nidaros, findes der en bestemmelse, som vistnok ikke kan være ældre end fra Haakon Haakonssøn, om at alle mænd som boede indenfor byens mure, skulde regnes for lige, lendermand og frigiven.⁴⁾ „Byens luft var fri“, som det hed. Ved denne tid er det ogsaa, at byerne begynder at faa sin særegne forfatning og styrelse adskilt fra det omgivende landdistrikt. Grundlaget for en norsk borgerstand var dermed givet. Dermed var ogsaa de første betingelser for handel i det store i Norges byer der. Især efter Skules fald, da der igjen kom fredelige tider i landet, maa handelen have taget et vældigt opsving. Det blev en ren modesag at gaa til handelen. Alle, baade rige og fattige, vilde drage i kjøbfærd, enten som eiere af egne skibe eller i det mindste som parthavere ombord paa andres. Tilslut gik det saa vidt, at det blev vanskeligt at faa den nødvendige arbejdshjælp paa landet. Kong Haakon maatte skride ind og forbyde folk, som eiede mindre end tre mark, at fare i kjøbfærd om sommeren. Om vinteren derimod, da der ikke trængtes nogen arbejdshjælp, stod det frit for enhver at drive handel. At disse forhold ikke mindst har gjort sig gjældende i det Trondhjemske, viser sig tydelig derved, at forordningen første gang findes indtagen i den ældre Frostatingslov (kap. *um vinnu*) for derfra at gjentages i Landsloven og den yngre Bylov. I „Kongespeilet“, som ogsaa er fra Haakon Haakonssøns tid, kan vi tydelig se, hvorledes den gamle og den nye tid mødes. Endnu er det almindeligt, at „de bedste mænd“ (stormænd) gaar til handelen, folk for hvem handel dog aldrig kunde

1) Morkinskinna s. 166 og 187.

2) Fornm. sögur VIII s. 40 k. 15.

3) Varianterne har 40 og 9.

4) N. G. L. I s. 314 (Bj. II 47).

blive andet end en bisag; thi den norske adels stilling har aldrig beroet paa andet end paa jordeiendommen. Og „Kongespeilet“s høibyrdige forfatter taler med foragt om smaakjøbmændene, *mangarar* og *falsarar*, som han kalder dem. Men samtidig ser vi, at der i byerne fandtes virkelige kjøbmænd i det store, skibsrhedere og bankierer, folk hos hvem man fordelagtig kunde anbringe sin kapital.

Det var særlig i Bergen, Norges første handelsstad, at disse strømninger gjorde sig gjældende; men ogsaa ellers rundt om i landet ser vi det samme, i Oslo og Tønsberg som i Nidaros.

II.

NIDAROS'S HANDEL I DET 12TE OG I FØRSTE HALVDEL AF DET 13DE AARHUNDREDE.

Nidaros maa i løbet af det 13de aarhundrede være vokset op til en temmelig betydelig stad med handel baade paa indland og udland. Derom vidner bl. a. Haakon Haakonssøns omsorg for havneforholdene ved Agdanes.¹⁾

Den myntret, som erkebiskopen fik af Haakon Haakonssøn, maa ogsaa have hjulpet meget til byens økonomiske opkomst. Især fik handelen med England større og større betydning. Med intet fremmed land var forbindelsen lettere og hurtigere. Fra først af var det, som nævnt, erkebiskopen, der havde faaet handelsprivilegier i England. Han benyttede sig ogsaa flittig deraf og havde stadig skibe gaaende i fart paa de engelske havne, baade ett og flere. 1226 fik saaledes erkebiskopens mænd tilladelse til fra Lynn at udføre 10 *treiae* korn 10 *treiae* malt,²⁾ og samme aar blev et erkebiskopen tilhørende skib med norske kjøbmænd ombord plyndret i nærheden af Hull.³⁾ Ogsaa flere klostere, især Nidarholms, har vistnok allerede i det 13de aarhundrede havt skibe i stadig fart paa England. Tidlig begyndte imidlertid ogsaa byborgernes skibsfart paa England. 1225 kom der til Lynn en

1) Haakon Haakonssøns saga k. 333.

2) og 3) Rotuli litterarum clausarum II s. 156 b.